

Tussen Zwarte Haan en Holwerd in Friesland ligt een buitendijks polder- en kwelderlandschap van meer dan tweeduizend hectare. Het is een open landschap met een brak milieu en een zeldzame flora en fauna. De natuur zelf beheert het landschap en natuurontwikkeling is er praktisch verzekerd. Maar de mens moet wel af en toe een handje helpen door rijdsdammen en greppels te onderhouden.

hooi gewonnen en op enkele percelen wordt wel eens aan akkerbouw gedaan. De zomerpolders zijn pas in het begin van deze eeuw ontstaan door de aanleg van zomerkaden rond de toen aanwezige kwelders. De kruin van deze kaden ligt ongeveer op drie meter boven NAP. De kwelders liggen nu ten noorden van de zomerpolders. Het grootste deel ervan is ontstaan door de landaanwinningswerken die in de crisisjaren rond 1935 door Rijkswaterstaat zijn aangelegd en sindsdien zijn onderhouden.

Overstromingen

Dit buitendijkse landschap is maar op het nippertje behouden. Het had niet veel gescheeld of de nieuwe Delta-dijk was om

jaar lijkt de vegetatie sterk op die van buitendijks grasland. Dit beeld wordt versterkt door de verkaveling, de begreppeling en het toch wel intensieve landbouwkundig gebruik. Het landschap van de zomerpolders is opvallend open; er staan geen bomen en er zijn geen bouwwerken.

Vakkenpatroon

Interessant zijn de ongeveer 40 grote drinkdobben voor het vee, omgeven door een ringdijk die het binnendringen van zout water moet voorkomen. Afgezien van de zomerkaden vormen de dobben het enige opvallende element in het landschap. Enkele dobben hebben zodanige omvang en een zo hoge ringdijk dat ze een stabiel licht brak milieu vormen, met een zeldzame flora en fauna. De kwelders van Noord Friesland Buitendijks zijn relatief jong en laag. Voor zover ze toch nog wat hoger liggen hebben ze een vegetatie van rood zwenkgras en fioringras. De land-

Natuurherstel

in een kwelderlandschap

Noord Friesland Buitendijks

Jaap de Vlas

De zeedijk langs de noordkust van Friesland vertoont in het noordwesten een duidelijke knik, een zogenaamde inbochting. De werkelijke grens tussen land en zee is echter bijna recht en ligt bij het diepste punt van de inbochting ongeveer 3 kilometer verderop. Dit buitendijkse gebied, dat zich uitstrekt tussen Zwarte Haan en Holwerd, heet Noord Friesland Buitendijks.

In totaal liggen er ongeveer 1100 hectare zomerpolders en ongeveer 1000 hectare kwelders. Het gebied is voornamelijk in gebruik als weidegrond voor runderen en schapen, maar in de zomerpolders wordt ook

Noord Friesland Buitendijks heen gelegd, of dwars er door heen. Mede dankzij de Waddenvereniging is in 1986 de beslissing genomen het gebied buitendijks te laten. In de zomerpolders geven de relatief lage zomerkaden gedurende het groeiseizoen voldoende bescherming tegen overspoeling met zeewater. 's Winters raken ze zo nu en dan overstroemd. Afhankelijk van de hoogte van de zomerkaden gebeurt dat enkele malen per winter, of eens per paar jaar. Het zeewater wordt daarna zo snel mogelijk weer geloosd via speciale sluisjes. De oorspronkelijke hoogteverschillen van de kwelderwallen en laagtes van voor 1900 zijn nog aanwezig, maar doordat de invloed van het zeewater praktisch beperkt blijft tot enkele dagen per

aanwinningskwelders liggen bijna alle tamelijk laag. Daar overheerst het kweldergras, met daartussen uiteraard ook andere kwelderplanten als zeealsem, spiesmelde, zoutmelde en zee-aster. Op plaatsen waar door overbegrazing kale plekken zijn ontstaan staat veel zeekraal, net als in de pionierzone tussen kwelder en slik. De hoofdstructuur van de landaanwinningskwelders wordt gevormd door rijdsdammen, in een regelmatig vakkenpatroon van 400 bij 400 meter, in combinatie met een dicht net van greppels en watergangen. De totale landaanwinningsstrook is circa 1200 meter breed, waarvan ongeveer 600 meter inmiddels begroeid is geraakt met een kweldervegetatie.

▲ Noord Friesland Buitendijks

Oeverwallen

Van nature bestaat noordelijk Friesland uit kwelders. De natuur in Noord Friesland Buitendijks ligt dan ook voor het grijpen, en wel simpelweg door het verwijderen van (delen van) de zomerkaden en door de ontwatering van de kwelders meer aan de natuur over te laten. Er is in Nederland ervaring met het zogeheten

uitpolderen van zomerpolders. Al 20 jaar geleden brak er een zomerkade door bij de noordoostpunt van Friesland, de Paezumer lannen. Sindsdien is dat gebied aan zijn lot overgelaten. Inmiddels heeft zich een fraaie kweldervegetatie ontwikkeld.

De structuur van de afwatering lijkt daar nog erg op die van 20 jaar geleden, doordat de oude sloten open zijn gebleven en nog steeds functioneren. Maar langs die watergangen ontwikkelen zich natuurlijke oeverwallen en

hier en daar ontstaan kleine kronkelende prietjes. Op langere termijn kan dan ook verwacht worden dat alle natuurlijke variatie die in een kwelder thuis hoort hier te vinden zal zijn.

Sluisjes verwijderen

Een veel recenter voorbeeld is te vinden in een klein poldertje ten oosten van de Holwerder pier. De sluisjes in de zomerkaden

Natuurbouw

zijn vier jaar geleden verwijderd. Twee jaar later stond er al een normale kweldervegetatie. Ook voor de tot nu toe intensief begreppelde kwelders is natuurherstel mogelijk. Dat is gebeleden in de Dollardkwelders die sinds 1981 door Het Groninger Landschap worden beheerd. Sindsdien is de begreppeling achterwege gebleven. Inmiddels hebben zich fraaie vegetatiepatronen ontwikkeld en is er een rijke vogelstand. Interessant zijn de relatief natte terreingedeelten, waar veel vogels foerageren. In hun centrum zijn ze onbegroeid, langs de randen staat een pioniervegetatie. Aanvankelijk bestond de angst dat de onbegroeide plekken steeds groter zouden worden, maar hun omvang blijft nu al jaren stabiel.

Natuurherstel is dus ook in Noord Friesland Buitendijks heel goed mogelijk en succes is praktisch verzekerd, zonder al te grote uitgaven voor herinrichting. Toch is er een adder onder het gras. De brede kwelderstrook buiten de zomerpolders is grotendeels kunstmatig ontstaan en de buitenste rand van deze nieuw aangewonnen kwelders wordt nu beschermd door een gordel van rijdsdammen.

Ook het greppel-onderhoud is van belang; daardoor houdt de kweldervegetatie beter stand in dit relatief nog laag liggende gebied. Het achterwege laten van alle werkzaamheden zou dus wel eens kunnen leiden tot erosie van veel van de landaanwinningskwelders. Ondanks het natuurlijke karakter van dat proces zijn de betrokken partijen, rijk, provincie en particuliere natuurbeschermings-

▼ Greppelonderhoud blijft nodig om de kwelders te behouden

organisaties, van mening dat aanzienlijk kwelderverlies per saldo nadelig is voor de natuur. Daarom moet worden bezien in hoeverre permanente 'natuurbouw' in de vorm van onderhoud van rijdsdammen en watergangen nodig is.

Internationaal trekpleister

In gedachten zien de betrokkenen het nieuwe Noord Friesland Buitendijks al voor zich. Uitgestrekte en gevarieerde kwelders, allerlei soorten vogels en een rijke fauna van ongewervelde diersoorten. Een fantastisch natuurgebied, een trekpleister voor natuurliefhebbers uit binnen- en buitenland. Zo ver is het nog lang niet. Praktisch het hele zomerpolder- en kweldergebied van Noord Friesland Buitendijks is eigendom van particulieren. Uitpoldering van zomerpolders en een aangepast kwelderbeheer is alleen mogelijk wanneer zij bereid zijn tot verkoop. Daardoor zal het totale proces van aankoop en natuurherstel tientallen jaren gaan duren. Wel is het waarschijnlijk mogelijk sommige zomerpolders al binnen enkele jaren apart uit te polderen. In principe is er geld beschikbaar van het rijk, de provincie Friesland en de Europese Gemeenschap. De eerste gronden zijn al aangekocht en de vermoedelijke nieuwe beheerder, het Fryske Gea, staat in de startblokken. ■

J. de Vlas is in Friesland werkzaam bij het Consulentenschap Natuur, Bos, Landschap en Fauna van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij.